

<http://www.aish.co.il/i/j/48847767.html>

יהדות וצמחונות

מאת הרבנית פייגה טברסקי והרב שרגא סימונס

צמחונות? מהו "עצם" הענין?

הצמחונות נהנית מפופולריות רבה במערב. יש שבחרים בה מסיבות אסתטיות: הם אינם אוהבים את טעם הבשר, או סבורים שתזונה המבוססת על בשר אינה בריאה. אחרים בוחרים בצמחונות משום שהריגת חיות למטרת אכילה אינה מוסרית בעיניהם.

מה יש ליהדות לומר על כך?

במצב האידיאלי, אין סתירה בין מצבו הגופני ורמתו הרוחנית של האדם. החיים אמורים להיות ביטוי נקי, ללא רבב, של הקשר שלנו עם אלוקים. מנקודת מבט יהודית, פעילויות הנתפסות כארציות ויומיומיות - אכילה, שינה, ניהול עסקים, מערכות יחסים, וכדומה - הן חלק מעבודת האל, לא פחות מקיום המצוות, התפילה, הלימוד והצדקה.

פעולות ארציות הן הגשר דרכו אנו עוברים לעולמות רוחניים יותר. משום כך, פעולת האכילה אינה רק אמצעי קיום או תענוג חסר משמעות, אלא היא כלי להשראת הקדושה בחיינו.

התלמוד מספר כי כאשר מסתיימים חיי אדם והוא מגיע לבית דין של מעלה, שואל אותו האלוקים: "האם טעמת כל פרי ששמתי על פני הארץ?" או במילים אחרות - האם התענגת על השפע שבראתי למענך? היות ואנו מצויים ליהנות מהשפע שמציעים לנו החיים. ואכן, הרמב"ם סבור כי מכיוון שאכילת בשר, מענגת את רוב האנשים, מצווה היא לאכול בחג, במטרה להגדיל את ההנאה והשמחה ממנו. בפועל, אין כלל זה חל לגבי אלה שאינם רגילים או יכולים ליהנות מבשר.

באופן כללי, מתירה היהדות אכילת בשר, בתנאים הבאים: מדובר בבעל חיים טהור המותר על פי התורה (ויקרא פרק י"א); ושנשחט כהלכה (דברים י"ב, 21); שהוסרו ממנו החלקים הלא כשרים (דם, שומן וגידים מסוימים, לפי ויקרא ג', 17, ובראשית ל"ב, 33); שהוכן ללא ערבוב בשר וחלב (שמות ל"ד, 26); ובשילוב אמירת הברכות המתאימות (דברים ח, 10).

על פי התלמוד, אם נאכל לפי ציווי התורה ובכוונה גדולה, יהפוך שולחן האוכל שלנו למזבח וסעודתנו לעבודת ה'.

חמלה כלפי בעלי החיים

בה בעת, מדגישה התורה את חשיבות החמלה כלפי בעלי החיים. אבותינו ואימהותנו הקדושים לא לשווא נודעו בכינוי "שבעת הרועים", והתלמוד מספר שמשנה רבנו נבחר להיות מנהיג לעם, בזכות החמלה בה נהג בעדר הכבשים אותו רעה.

להלן כמה דוגמאות למצוות התורה העוסקות ביחס מוסרי לחיות:

א. קיים איסור על הסבת כאב לחיות: צער בעלי חיים (תלמוד, בבא מציעא ל"ב ב, על פי שמות כ"ג, 5);

ב. יהודי חייב להקל על סבלה של חיה (להסיר ממנה את העול), גם אם היא שייכת לאויבו (שמות כ"ג, 5);

ג. אם יש חיה שתלויה בכם לקיומה, אסור לכם לאכול לפני שהאכלתם את החיה (תלמוד, מסכת ברכות, מ', א, על פי דברים י"א, 15);

ד. אנו מצויים לתת לבעלי החיים שברשותנו לנוח ביום השבת;

ה. אסור לנו לרתום שני בעלי חיים לאותה מחרשה, כיון שאין הדבר הוגן לבעל החיים החלש יותר (דברים כ"ב, 10);

ו. אסור להרוג את הפרה ואת העגל שלה באותו יום (ויקרא כ"ב, 28);

ז. אסור לבתר ולאכול את אבריו של בעל חיים בעודו חי (בראשית ט', 4, זוהי אחת מ"שבע מצוות בני נוח", החלות על יהודים ושאנים יהודים כאחד);

ח. שחיטה צריכה להתבצע כך שייגרם מינימום של כאב לחיה. יש לבחון את הלהב בקפדנות, ולהקפיד שהמוות יהיה נטול כאב ככל האפשר ("חינוך", תמ"א, "פרי מגדים", מבוא לחוקי השחיטה).

ט. הצייד אסור לשם הנאה - חז"ל לא ראו את ספורט הצייד בעין יפה (תלמוד, מסכת עבודה זרה י"ח, ב'; "נודע ביהודה" 2 - י"ד, 10).

טיפול רשלני או מזלזל בחיות מנוגד לערכי היהדות. רגישות זו באה לידי ביטוי בסיפור הבא:

בכפר יהודי קטן, הלך השוחט להביא מים, כדי לטבול בהם את הסכין, כהכנה להליך השחיטה. מרחוק, הוא הבחין בזקן בא בימים, שצפה בו, כשהוא מניד ראשו באי שביעות רצון. לבסוף ניגש אליו השוחט הצעיר ושאלו לפשר הדבר.

הזקן סיפר לו, שבעת שצפה בו מכין את הסכין לשחיטה, הוא נזכר כיצד שנים רבות לפני כן, כשהיה בעצמו איש צעיר, צפה ברבי ישראל בעל שם-טוב, מייסד החסידות, עושה את אותו הדבר עצמו. אלא שרבי ישראל, כך הסביר, לא היה צריך להביא מים כדי להשחית את הסכין. הדמעות שזלגו מעיניו הספיקו.

סדר הבריאה

אמנם חוקי ההלכה מגינים על בעלי החיים מפני התייחסות לא מוסרית, אך בה בעת, קובעת היהדות כי בעלי החיים נוצרו לשירותו של האדם, ככתוב: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וירדו (מלשון רודנות) בדגת הים ובעוף השמיים, ובכל חיה הרומשת על הארץ" (בראשית א', 26).

הרמב"ם מונה ארבע הירארכיות של בריאה, כשכל אחת מהן ניזונה מהרמה שמתחתיה:

רמה 1: דומם: רמת הקיום הנמוכה ביותר, המורכבת מעצמים נטולי חיים (אדמה ומינרלים), המזינה את עצמה.

רמה 2: צומח: רמת הקיום השנייה, הניזונה מהרמה הקודמת, האדמה.

רמה 3: חי: רמת הקיום השלישית, הניזונה בעיקר מצמחיה.

רמה 4: מְדַבֵּר: רמת הקיום הרביעית - בני האדם, הניזונים מאכילת החי והצומח.

כשמזון נאכל, הוא הופך להיות חלק מיצור האוכל אותו. משום כך, רואה התלמוד (מסכת פסחים מ"ט, ב') אכילת חיות כמוסרית, רק כשהדבר נעשה לשם למטרה מקודשת. רק כך, הפוטנציאל הנעלה ביותר באדם בא לידי מימוש. ובעל החיים, ניתן לומר, מתעלה למדרגת "אדם".

בתודעה היהודית, יכול בעל חיים להגיע לדרגה הגבוהה ביותר, רק אם הוא נאכל בידי אדם ולשם שמיים. תרנגולת שהגיעה לשולחן השבת היא בת מזל! (ראו "תניא", פרק 7). אך אם האדם מתנהג כמו חיה, איזו זכות יש לו לאכול את "השווה לו"? איזו התעלות מוסרית הוא יכול לגרום לחיה באמצעות אכילתה? לפיכך, לפני אכילת בשר, עלינו לשאול את עצמנו בצורה שאינה משתמעת לשת פנים, האם, בהתחשב במי שאנחנו, אנו אכן מיטיבים עם החיה שאנו אוכלים?

כאשר אכילה אינה מתבצעת כאקט אוטומטי, אלא מתוך כוונה שהכוח והאנרגיה שתספק האכילה יועילו לעולם, מתעלה האכילה לדרגה של עבודת ה'.

פרשנות מוגזמת

זכויות בעלי החיים הן מוגבלות: ממלכת החי חשובה אמנם, ויש לנהוג בה בצורה מוסרית, אך עלינו גם להכיר בכך שאינה שוות ערך למין האנושי. בין כל היצורים החיים, רק האנושות לבדה נוצרה בצלם אלוקים (בראשית א', 26).

כאשר הגבולות מיטשטשים ובני האדם ובעלי החיים נעשים חשבים באותה המידה, הדבר עלול להוביל לעלייתה של פילוסופיה מסוכנת, שלפיה, הריגת אדם לא תהיה נפשעת יותר מהריגת חיה.

רבי יוסף אלבו, שחי במאה ה-14, טוען שמקורה של פילוסופיה זו הוא בסיפור קין והבל. פרק ד' בבראשית מספר על קין שהביא לאלוקים מנחת תבואה, ואילו אחיו, הבל, הקריב לו בעלי חיים. רבי אלבו מסביר כי קין ראה בבני האדם ובעלי החיים שווי ערך, ולכן חש שאין לו זכות להקריב אותם. קין המשיך באותו הגיון מוטעה, וטען, כי אם אנשים ובעלי חיים שווים זה לזה, ויש הצדקה להרג בעלי חיים, אז גם יש הצדקה להרג אדם, ובתירוץ זה השתמש לרצח אחיו.

בתקופה המודרנית, באה תפיסה זו לידי ביטוי מפלצתי בשנות השלושים, כאשר הנאצים חוקקו מספר חוקים שהגנו על בעלי חיים, והגבילו את השימוש בהם בניסויים ביו-רפואיים, בה בשעה שרצחו באכזריות ובדם קר מיליוני בני אדם! הגבולות בין בני אדם לבעלי חיים הטשטשו והיהודים הורדו לדרגה של תת-אדם. כש"מקקים" היה הכינוי הפופולרי לו זכו.

כיום, באה צמחונות מוגזמת זו לידי ביטוי במעשיו של ארגון PETA (אנשים למען יחס מוסרי לחיות). כך, למשל, בתצוגת מוליטימדיה של הארגון, "שואה בצלחת שלכם", נראים זה לצד זה, תמונה של קרבנות מחנה ריכוז נאצי, ותמונה של חוות תרנגולות, מה שיוצר השוואה מוסרית מזעזעת.

באקדמיה ניתן למצוא את הפילוסוף השנוי במחלוקת, פיטר סינגר מאוניברסיטת פרינסטון, שבהרצאותיו ובכתביו טוען כי רוחתם של בעלי חיים חשובה יותר מזו של תינוקות מוגבלים. היתר צריכת מזון מן החי ביהדות משמש כחומה בצורה כנגד דעות קיצוניות שכאלה, בהזכירו לבני האדם את מעמדם המיוחד בבריאה. ר' משה חיים לוצאטו (הרמח"ל), המקובל בן המאה ה-18, מסביר כי לכל היצורים החיים – בני אדם ובעלי חיים – יש נשמה. עם זאת, לא כל הנשמות נבראו שוות.

לחיות ניתנה נשמה שמפיחה בהם רוח חיים, ומספקת להם יצר השרדות, יצר הולדה, פחד, וכן הלאה. לבני האדם ורק להם, ניתנה נשמה אלוקית, בעלת יכולת להתחבר לאלוקים ולמימדים הרוחניים. רק לבני האדם יש את זכות הבחירה בין "תענוגות הנשמה" הנעלים יותר, לבין "תענוגות הגוף" השפלים יותר. לעומת זאת, לעולם לא תמצאו כלב רעב שנבחר לחברו: "הב, בוא לא נילחם על זה", או "הב, בוא נשמור קצת לכלבים אחרים, שיגיעו מאוחר יותר".

ר' אברהם יצחק קוק (שהיה צמחוני כל חייו) כותב, שלאדם ניתנה עליונות גשמית על החיות, על מנת להדגיש את עליונותו הרוחנית, המתבטאת בין השאר באיסורים המוסריים החלים עליו.

תקדימים היסטוריים

מבחינה היסטורית, אדם וחווה היו צמחונים, ככתוב: "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע... ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע, לכם יהיה לאכלה" (בראשית א', 29). אלוקים התיר את הבשר רק לנוח ולצאצאיו לאחר המבול (בראשית ט', 3; תלמוד, סנהדרין מ"ט, ב').

מדוע חל שינוי זה?

יש פרשנים הגורסים כי לפני המבול, היה האדם מעל לשרשרת המזון, כיון שעליו הוטלה האחריות לטפל בעולם ובכל אשר בו. לאחר המבול, האדם ירד בדרגה, והתחבר לשרשרת המזון, אם כי מעליה, ונוצר מצב בו האנושות יכלה להשפיע על בעלי החיים רק באמצעות מעשים ופעולות. הדרך שנבחרה לשם כך הייתה באמצעות אכילתם.

ר' יוסף אלבו, שהוזכר לעיל, מדגיש כי הפילוסופיה השגויה של קין הועברה לדורות הבאים, והבשר הותר לדורו של נוח במטרה להדגיש את עליונות האנושות שנבראה "בצלם" על ממלכת החיות, ועל ידי כך לתקן את "המורשת" של קין.

פרשן אחר, המלבי"ם, מסביר את השינוי מנקודת מבט גופנית: התקופה שלאחר המבול התאפיינה בהיחלשות כללית של האנושות. איכות המזון היתה נחותה יותר, ועם התפזרותה של האנושות בכל קצוות תבל, ובתנאי מזג אוויר שונים ומגוונים, נוצר צורך להשלים את התזונה האנושית במוצרים מן החי.

יש הרואים בתקדים אדם וחווה עדות לכך שבעולם מושלם, כלומר, בימות המשיח, יחזרו כל בני האדם לצמחונות, אך לא כל המפרשים סוברים כך.

סיכום

לסיכום, היהדות מקבלת את רעיון הצמחונות, בתנאי שהיא נעשית בכוונה רבה. צמחונות המבוססת על הרעיון שאין זה מוסרי להרוג חיות, אינה מקובלת על היהדות.

לעומת זאת, צמחונות המבוססת על סיבות בריאותיות או אסתטיות מקובלת: התורה אכן נותנת לנו את הגוף לשמור עליו, "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" (דברים ד', 15), ואכן קיימות בעיות בריאות שמקורן בתזונה שעיקרה בשר. כיום יש לתת את הדעת לעליה במחלות בעלי החיים, העוללות לסכן את בריאותם של בני האדם והנגרמות בשל התנאים הירודים בחוות הגידול ובהורמונים והתרופות האנטיביוטיות הניתנות להם בכמות הגדלה והולכת.

נוסף על כך, תיתכן כאן הפרה של איסור צער בעלי חיים, הנובעת משיטות יצור המוניות: גידול, הובלה ושחיטת בעלי החיים. החכם היהודי-אמריקאי, בן המאה העשרים, ר' משה פיינשטיין, אסר על גידול בקר בצפיפות ובתנאים ירודים המסיבים כאב לחיות, וכן על הזנת חיות בכימיקלים במקום אוכל, שכן הדבר שולל מהן את התענוג שבאכילה. ("אגרות משה", 4:29)

התודעה היהודית דורשת שמירה והגנה על עולם הטבע.

מסופר על ר' בן-ציון מבובוב שיצא לטייל עם אחד מתלמידיו. הם שקעו להם בשיחת תלמידי חכמים ובעוברים ליד עץ, קטף התלמיד בהיסח הדעת עלה מהעץ, ובלי לשים לב, קרע אותו לגזרים.

ר' בן-ציון נעצר באחת. התלמיד המבוהל שאל מה קרה. הרבי שאל בתגובה, מדוע קטף את העלה מהעץ. התלמיד המופתע לא ידע מה להשיב.

הרבי הסביר כי הטבע, על כל חלקיו ומרכיביו – ציפורים, עצים ואפילו עלים – כל מה שיצר הבורא בעולם, מהלל, בדרכו שלו, את יוצרו. אם אותו חלק נדרש להזנה וקיום, הוא נאכל והופך לשיר ההלל של יצורים גבוהים יותר. אך קטיפת עלה ללא כל מטרה היא השתקה בזבזנית של אותו שיר הלל, השוללת ממנו את האפשרות להצטרף לכלי אחר בסימפונית הטבע.

כן, היהדות מתירה אכילת בשר, בתנאי שגלומה בה תשומת לב וכוונה הולמת: להעלות את האנרגיה הטמונה בבשר לרמה אנושית, גבוהה יותר; להשתמש באנרגיה שמספקת האכילה למטרות רוחניות ומוסריות ולשרת את ה' באמצעות הנאה מהעולם אשר יצר.

ניתן לקרא מאמר זה גם בקישור הבא: <http://www.aish.co.il/i/j/48847767.html>

אהבתם את המאמר? בתור ארגון ללא מטרת רווח, aish.co.il נתמך על ידי קוראים כמוכם שמאפשרים לנו להמשיך לפעול ולספק מאמרים בעלי רלוונטיות ותוכן משמעותי לחיים לעשרות אלפי קוראים ברחבי העולם.

הקליקו כאן כדי לתרום: <https://secure.aish.com/secure/pledge-he.php>

כל הזכויות שמורות © 1995 - 2015 אש התורה - <http://www.aish.co.il>